

Генерал-мајор **РАЈКО ТАНАСКОВИЋ**

РАЗВОЈ ШТАБОВА И ЊИХОВО ОСПОСОБЉАВАЊЕ ЗА ИЗВРШЕЊЕ ЗАДАТАКА

„Штаб је орган команданта за командовање трупима“ (Ратна служба штабова, гл. I, тач. 1). Ова класична формулација даје суштину места, улоге и задатака штабова. Иако се она, по моме мишљењу, односи само на општевојни штаб као јединствени орган команданта, ипак код неких армија (Руске), у саставу трупних команди постоје и штабови родова који у својој надлежности, према одговарајућем роду, имају иста права као и општевојни штаб у односу на пешадију. Таква организациска поставка у органу за командовање трупима дефакто разбија његово јединство и не одговара савременим штабовима.

У даљем разматрању полазићемо од поставке да је штаб јединствен, тј. да нема потребе за постојањем артиљериских, инжињерских и других штабова родова војске и служби у оквиру штаба здружене јединице. Иначе, ако је у питању артиљериски или инжињерски пук, онда је ту штаб артиљериског, инжињерског пука, итд.

*

Иако *Стари век* не претставља карактеристичну епоху у погледу организације командовања и управљања трупима, он је за наше разматрање од интереса, јер у њему видимо прве зачетке војних апарата који су стварани за успешније командовање војском и прве клице рађања штабова.

Код разних писаца постоје подвојена мишљења о томе када су се појавиле прве војске као посебне друштвене организације. Док једни (на пример Бешлајн, „Руковођење народном одбраном“) тврде да су прве војске формирали египатски фараони (3000 г. пре н.е.), други (види „Историју генералштаба војске“, издање шпанског генералштаба) сматрају да су прве војске организоване доцније (негде око 1600 г. пре н.е.), и то повезују са Тутмесом I, који је употребио организовану војску у циљу освајања Палестине и Сирије. Неки војни писци иду још даље и тврде да војске постоје од првих сукоба међу

људима, кад су се поједине групе међусобно обрачунавале или водиле борбу против насртаја дивљих звери.

Ми сматрамо да се питање постанка војске као оружане заједнице људи може разматрати једино у вези са првом појавом државе, као производом друштва на одређеном ступњу његовог развитака. Тако су, на пример, још у армијама египатске државе постојали т.зв. „писари војске“ који су били бирани између најспособнијих официра и који су припремали и организовали снабдевање и радили на транспортовању, као и на извођењу инжињерских радова.

За време египатских фараона јачина војске кретала се од 200.000 до 500.000, а, према неким изворима, за време владавине Нина и Семирамиде, достигла је чак и 3.000.000 људи. Војска је била наоружана углавном копљем, луком, цилитом, праћком, буздованом, бојним двоколицама и бродовима. Она се кретала у огромној маси — прикупљено, а читаво руковођење таквом војском са таквим наоружањем зависило је једино од личности и храбрости војсковође. Према томе, није постојала потреба за ширим апаратом командовања и управљања.

У даљем процесу развоја армија, после слабљења снаге Египатског Царства, појављују се снажне армије Асираца под Сарагеном I и његовим сином Сенахерибом, који усавршавају своју војну организацију. Они уводе опсадне справе, систем магаџинског снабдевања и оснивају арсенале, вршећи на тај начин солидне материјално-техничке припреме пре извршења похода. Они су за све нове функције имали одговарајуће специјалисте, што, уствари, претставља почетак стварања апарата за руковођење војском.

Касније, за време Дарија I, Персијанци су увели планирање, као нов елеменат командовања, које су вршили стручњаци, координирајући дејства на суву и мору. Даљи напредак у систему командовања и управљања показује се код старих Грка.

За време Филипа II и његовог сина Александра Великог, уредо са снажним развојем војске, развија се и апарат за командовање. Користећи сва дотадашња искуства, Александар Велики, постиже значајне успехе у организацији штабне службе. Он проширује састав штаба, одређује одговарајуће функције појединим његовим органима, анализује санитетску службу, проширује апарат судства, развија службу снабдевања и транспорта и први уводи обавештајне офицере, који су имали задатак да прикупљају податке о непријатељу, одржавају везе, итд. Његов штаб је радио скоро на свим местима на којима раде и савремени штабови, но, разуме се, у границама дотадашњег развоја војске. Карактеристично је да је баш он успешно развијао органе командовања и управљања, иако је његова војска по броју и наоружању била чак и мања од војски његових претходника. Усавршавање органа командовања које је Александар Велики постигао може се објаснити његовим великим војничким талентом, ширином његових стратемских концепција, методичношћу

којом је вршио походе и друштвено-политичким односима који су тада владали. Нарочито је важно подвући да је он за све походе вршио темељите материјално-техничке припреме и велику пажњу поклањао прикупљању података о непријатељу. За све то били су му потребни одговарајући органи.

Цезар још више развија и тачно опредељује функцију обавештајних официра (*speculatores*) који су се искључиво бавили прикупљањем података о непријатељу. Штабне послове у Римској војсци обављали су:

легати, тј. начелници штабова војске, који су командовали војском у отсуности војсковође;

трибуни, који су руководили снабдевањем оружјем и осталим потребама;

квестори — официри за администрацију;

метатори, тј. официри који су уређивали логоре за становање војске;

нотари, они који су водили регистар људства, и

тесерари, они који су преносили заповести војсковође.

*

После Цезара настаје дуга стагнација у организацији војске. У почетку *Средњег века* релативно мале и слабе војске предводили су феудални владари. И оно што је дотада било постигнуто у погледу организације војске, почело је нагло да опада. До јачег оживљавања долази тек у XIV веку. Једино је Велизар (505—565) радио на усавршавању Цезарових војно-организациских начела у погледу коришћења великих војски, али његова делатност, која је била ограничена искључиво на Византиско Царство, није нашла одраза у другим европским земљама.

У XIV веку се у Италији појављују групе професионалних војника. Код сваког војсковође налазио се по један „таксиар“ (саветник), као нека врста стратега, док су улоге штабних органа повераване официрима из „центуриона“ (чета).

Немачке државе у XV веку развијају сличне професионалне — најамничке војске (*ландскнехти*) које, према тврђењу појединих писаца, претстављају почетак савремених војних организација. Овде се први пут појављују и штабови пукова. Функција квартирмајстора (главни интендант) у штабовима „ландскнехта“, поред бриге за снабдевање, састојала се и у организацији кретања и смештаја војске, као и у извршавању задатака обавештајне природе.

Професионалне војске у Француској достижу висок степен организације тек пред крај XVI века. Ту се у односу на Немце појављују битне разлике у погледу организације војске и штабних функција. Квартирмајстор није имао тако велике функције код Француза као код Немаца, а обавештајна служба била је организована засебно, слично као у римско доба.

Крајем XVI века Швеђани уводе специјализацију за артиљерију. Шведски краљ Густав Адолф (1594—1632 г.) ствара јаку дисциплиновану војску (рашчлањену на мање, чврсто повезане и покретне јединице — т.зв. „шведске бригаде“ — наоружане добрим ватреним оружјем) и усавршава систем командовања. Он при својој команди поставља начелнике артиљерије и инжињерије, који су у исто време били и команданти одговарајућих родова војске, а обавештајну службу организује само у свом штабу као засебну штабну функцију. Он је установио ратне судове и, у циљу обједињења свих штабних служби, на чело свог штаба поставио „генералног интенданта“. После смрти Густава Адолфа, у току два наредна века, његови методи руковођења, са извесним изменама, примењени су и у осталим војскама европских држава.

*

За време Фридриха II (1740—1786) систем војне организације још више се развио и усавршио. У односу на Средњи век, војска је била знатно већа, тако да је достигла јачину од 200.000 људи. Фридрих је завео сурове мере, гушећи иницијативу појединаца и стварајући од њих послушне аутомате. Поред тога, он је увео и нове тактичке поступке, нарочито у погледу еластичности и борбеног поретка и употребе коњице, што је захтевало одабирање и стварање солидног командног кадра.

Крајем XVIII и почетком XIX века постојале су сразмерно малобројне армије једноличног састава. Мали домет ватреног оружја условљавао је примену смакнутих борбених поредака, а битке су се одигравале на ограниченим просторствима. Сва вештина војсковође и његовог командовања састојала се у томе да благовремено прикупи снаге на једном месту, да предухитри непријатеља у прикупљању и да га одлучно нападне. Због мале битачне просторије војсковођа је могао сам лично да осматра бојиште и да непосредно командује својим јединицама. Па ипак, уз војсковође се налазио изванредан број специјалиста за вршење штабних функција, као: инжињерци, топографи, ађутанти и обавештајци. Од ових лица постепено су формираны органи командовања с разним називима, као: генералштаб, генералквартирмајсторски штаб, управа и сл., већ према томе на коју се државу односи.

Француска револуција изазвала је велике промене у читавом друштвено-политичком животу, а нарочито у саставу, организацији и употреби војске. Тада се формира национална армија применом система опште војне обавезе грађана. Огроман бројни пораст армије и усавршавање ватреног наоружања условили су и нове тактичке поступке (примену расутих стрељачких стројева и употребу резерви). Командовање овако крупним јединицама захтевало је и његову децентрализацију. Наполеон врши формирање крупних јединица: дивизија, корпуса, а затим и армија. У састав тих јединица улазила је артиљерија, коњица, комора и инжињерија. За командовање таквом

војском био је потребан солидан апарат — генералштаб. Израз „штаб“ је први пут употребљен за време француског министра Лувоа. Такви штабови су постојали само за време рата, све док указом од 1783 године није постављена њихова трајна организација. Док се првобитни назив „генералштаб“ односио само на генерале војске, дотле је касније означавао штабне саветнике и планере војске. Ову концепцију о штабу прихватили су пруски краљ Фридрих II и Француз Пјер де Брусе. Наполеон је веома добро организовао свој штаб и извршио поделу на административни и тактичко-стратешки део. У његовом штабу стално се налазио по један претставник сваког штаба корпуса, чиме је била осигурана веза са потчињенима. У штабовима корпуса и дивизија постојали су начелници родова и службе, контролни инспектори и старешине полиције (жандармерија).

Делокрут рада штаба обухватио је: евиденцију борбеног састава трупа, рекогносцирање земљишта и комуникација, избор логора и начин смештаја трупа, састављање шема, планова и израду карата, вођење колона, курирску службу, руковођење и организацију позадине, састављање инструкција и заповести за борбу, прикупљање разних извештаја и др. Но, поред свих ових органа и оваквих њихових задатака, Наполеон је претворио свој штаб у најобичнији технички апарат, у писаре и курире. Његов начелник штаба, Бертије, у својим мемоарима, на врло сликовит начин, објашњава своју улогу у штабу, а тиме и целог штаба, (пошто је он био начелник). Он каже: „Ја примам извештаје адресоване на Императора и оверавам његове заповести, које он диктира секретару тако да лично ништа не значим у армији“. Због таквог неправилног коришћења штаба, у Наполеоновим операцијама су се испољавали многи недостаци и слабости, тим пре што је његова армија била бројно веома јака. Разумљиво је да се армијом од око 800.000 људи (колико је бројала за време похода на Русију 1812 године) не може успешно командовати без помоћних органа — које је Наполеон имао, али их није довољно користио. Иначе, у организационој структури француске револуционарне армије биле су извршене многе промене (комора је знатно смањена, уведено је биваковање под ведрим небом због скупоће шатора, официри су растеређени гломазног пртљага, магацински систем замењен је реквизицијом на терену, итд.), тако да је и штаб углавном требало да се бави чисто оперативним пословима.

Руски штабови у том периоду били су организовани на истим принципима као и код Наполеона, али је и код Руса однос према штабу такође био неправилан. Командант Дунавске дивизије, генерал Дубич, у једном писму, које је 1828 године упутио цару Николи I, протестује против увођења дужности начелника штаба, сматрајући да рад начелника штаба повлачи критику рада претпостављеног и неповољно утиче на команданта.

Највећи напредак у организацији штабне службе, у периоду после Француске револуције, свакако су постигли Пруси, јер су они, боље од других, знали и умели да искористе сва позитивна достигнућа

у том погледу, а у првом реду достигнућа Француске револуције и Наполеонових ратова.

У пруској држави је још 1802 године покренуто питање стварања једног јединственог генералштаба. 1803 године извршена је реорганизација дотадашњег генерал-квартирмајсторског штаба, чему су ишли у прилог сами војни догађаји. Тако је, по свим питањима политике и рата, дошло до тесне сарадње између Блихера и тадашњег шефа штаба, Шарнхорста.

Када је 1809 године створено Пруско министарство рата, као највећа војна власт, Шарнхорст је постављен за министра рата, а његов ученик Гнајзенау за главног војног инспектора. Шарнхорст и Гнајзенау створили су услове за брзо и правилно издавање заповести и наређења, што је потчињенима допуштало пуну слободу и иницијативу у раду. У то доба појављује се и утицај Клаузевица, као веома талентованог војног писца. Тада је изведена и обимна реорганизација штабних служби и штабова: све јединице добиле су своје штабове, а веће јединице генералштабове — помоћне органе команданата — који су вршили улоге данашњих савремених штабова. У развоју немачког генералштаба учествовали су: Молтке, Шлифен, Фалкенхајн, Лудендорф и други. Они су много допринели стварању солидних штабних официра и организацији штабне службе за модерно ратовање.

Организационе принципе, на којима су пруски, а доцније и немачки, команданти изграђивали апарат за командовање и управљање трупима, подражавале су све војске, такорећи све до закључно са Првим светским ратом, јер су принципи које су Немци поставили у организацији штабне службе углавном остали непромењени, с тим што је, са развојем технике и појавом нових видова, родова и служби, упоредо ишао и процес развијања и усавршавања штабова.

Даљи развој ратне технике у Другом светском рату изазвао је већи напредак у организацији штабне службе. На развој командовања и управљања трупима, а самим тим на развој савремених штабова и већу сложеност у њиховом раду, углавном су утицали следећи фактори:

— снажан развој ваздухопловства, које је, благодарећи повећању акционог радијуса и носивости и усавршавању наоружања авиона, било у стању да поред извиђања и тактичког садејства са трупима, самостално извршава и крупне стратемске задатке;

— развој мото-механизованих јединица и формирање крупних тенковских формација, чиме је створена могућност успешнијег маневровања на бојишту;

— развој разних техничких и ватрених средстава, као што су радар и инфрацрвени зраци, затим бестрзајни топови, ракетна и радиодиригована зрна;

— нуклеарна енергија у виду атомске бомбе.

С друге стране, тако снажан развој техничких средстава и тражење одговарајућих организационих облика за што успешније командовање у савременим армијама изазвали су и велике тешкоће

у погледу стварања штабова. Неке државе су ишле за тим да сложене проблеме командовања реше у првом реду развојем штабова у смислу појачања њихових организационих јединица и бројем људи. Због тога су се штабови понегде претворили у своју супротност и постали типичне централистичко-бирокупатско-техничке установе, тако да већ сада претстављају озбиљну кочницу даљег напретка у систему руковођења.

Организациона структура штабова слична је мање-више у свим армијама. Штабови се деле на два основна дела — оперативни и административно-технички. На челу штаба се налази начелник, под којим стоји неколико начелника отсека — одељења. Штабови се обично деле на отсеке или одељења (бирое), поред којих постоје још и команде родова, које, на пример, код Руса, имају чак и своје штабове.

Иако у суштини нема разлика у задацима штабова разних армија, ипак ће бити од интереса да се изврши упоређење организационе структуре руског и енглеског дивизијског штаба, тим пре што су штабови у Америчкој армији (и поред разлика које постоје у организацији, титулама одговорних официра, штабне технике и терминологије између британског и америчког штаба) слични енглеским, а француски штабови совјетским штабовима.

Организациона структура британског штаба види се из шеме бр. 1, а штаба совјетске дивизије из шеме бр. 2.

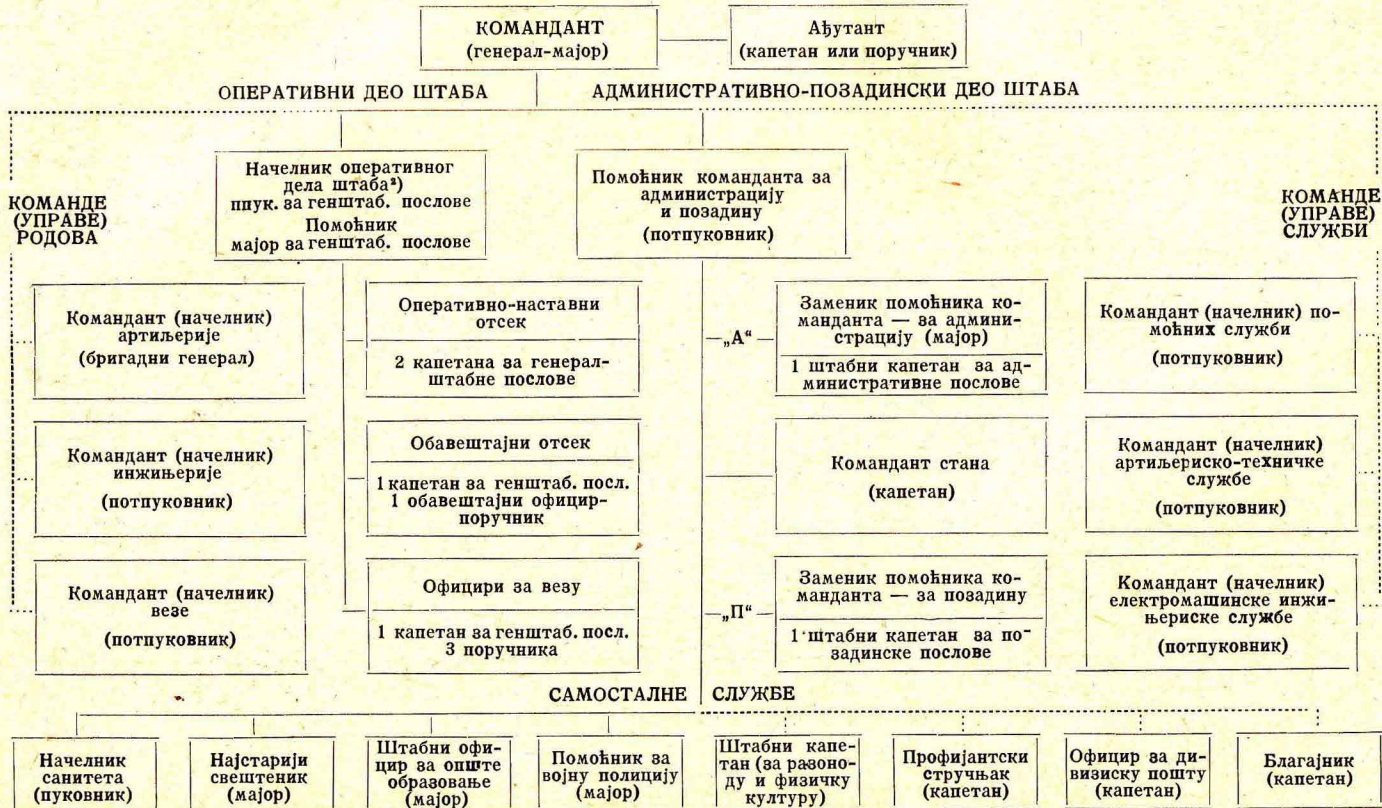
Које су битне разлике између ова два штаба?

Прво, код Енглеза команданти родова не припадају органском саставу штаба дивизије, већ му се додељује само по један официр рода, док код Руса постоје команде родова, као органски део штаба, у којима има по неколико официра.

Друго, код Руса постоји обавештајни, оперативни и наставни отсек, у сваком просечно по 2—3 официра и по неколико подофицира, док код Британаца обавештајни и оперативни отсек (оперативни отсек има задатке и по настави) имају свега 4 официра.

Треће, код Британаца су органи за позадинске и помоћне службе сведени на најмању могућу меру. За све те послове они имају једног помоћника команданта (помоћник за административне и позадинске послове), који под собом има 8 помоћника, укључујући свештеника и помоћника за војну полицију. Техничке службе (артиљеријска, инжењеријска, финансиска, поштанска, итд.) не спадају у органски састав штаба, већ му се по потреби придаје 5—8 официра. Међутим, код Руса у дивизији постоји команда позадине са неколико отсека, у сваком по неколико (4—5) официра. Осим тога, у командама родова, Руси су развили одговарајуће техничке службе, формирали отсеке са начелницима и неколико официра.

Четврто, командовање јединицама код Руса одвија се по општевојној линији и по линији родова, јер се команданти родова јављају као организатори и планери боја за свој род, од врха до дна, док се командовање код Британаца одвија само по општевојној линији.

ОПШТА ОРГАНИЗАЦИЈА БРИТАНСКИХ ДИВИЗИСКИХ ШТАБОВА¹⁾

¹⁾ Према подацима из „Military Review“ бр. 12 април 1952 године.

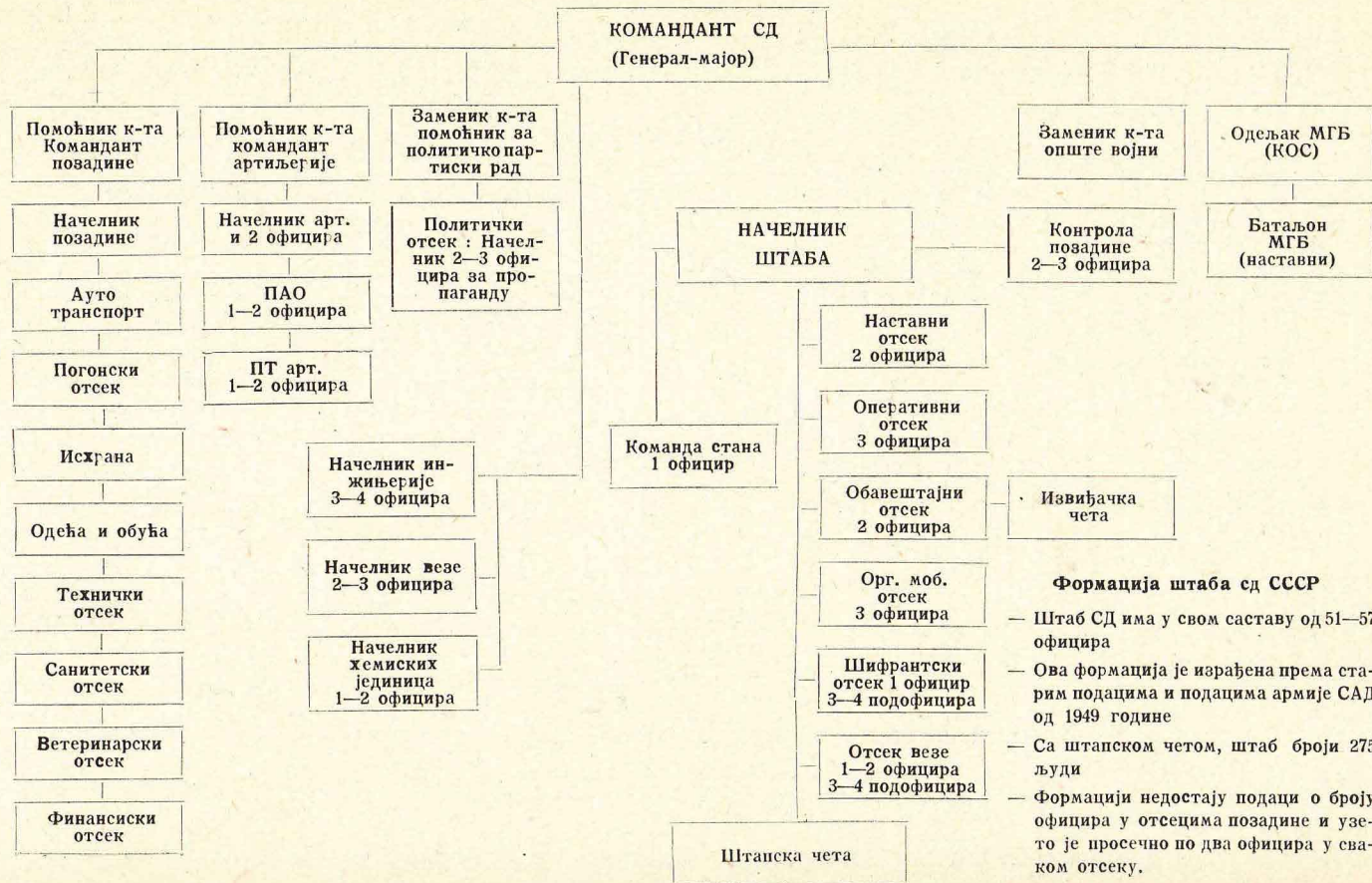
²⁾ У Британској армији у дивизији и бригади нема посебног начелника штаба већ обично све послове у оквиру штаба координира начелник оперативног штаба.

НАПОМЕНА: Ради бољег разумевања називи појединих штабних функција прилагођени су нашим називима.

— органични штаб

..... придати делови

ОРГАНИЗАЦИЈА ШТАБА СТРЕЉАЧКЕ ДИВИЗИЈЕ СССР-а

Из овога се јасно види, на једној страни, тежња Енглеза за упрошћавањем система командовања и управљања, за рационалном употребом стручних кадрова и што једноставнијом организацијом штабова, а на другој да се штабови и команде код Руса знатно проширују, тако да се њима расипају кадрови и компликује само командовање.

Међутим, било би погрешно ако бисмо на основу ове анализе извели закључак да је код Енглеза и Американаца све добро, а код Руса и Француза све слабо. Но, ми можемо доћи до закључка да нама не одговара ни једна ни друга организациона шема, ако бисмо их у потпуности применили. Због тога је природно што ми брижљиво студирамо тај проблем и што тежимо да проналасимо организационе форме наших штабова и команди које нама најбоље одговарају. Изгледа да је Немачка армија била највише одмакла у позитивном смислу у погледу организације штабова. Немачки штабови су били врло практични, јер су били састављени само од неколико способних официра (команданата родова и начелника одељења). За илустрацију може да послужи Ромелов штаб групе армија на Западном фронту, који је имао само 8 официра (поред најнужнијег броја техничких лица).

Према свему што је изнето о историском развоју штабова и о њиховој организационој структури може се утврдити да је развој армија условио појаву савременог штаба, да је процес развоја штабова ишао упоредо са развојем науке и технике и да се без једног таквог органа не може ни замислити успешно командовање и управљање трупама у савременом рату.

*

У погледу школовања штабних официра углавном постоје два супротна гледишта. Једни сматрају да стручно оспособљавање официра за службу у штабовима треба вршити у специјалним штабним школама зато што су такве школе раније постојале и што и данас постоје код већине европских армија, па и у САД, затим што је официру на штабној дужности потребно специјално и шире образовање, и што постојећи програми у војним школама и академијама не обезбеђују све елементе за универзално оспособљавање официра.

Други полазе од тога да свим официрима, зависно од њиховог чина, положаја и функционалне дужности, треба дати сва потребна знања у већ постојећим војним школама, академијама и курсевима, или можда у још некој школи, али која се не би звала штабна. Они су, дакле, одлучно против стварања специјалних штабних школа, јер сматрају да у погледу школовања општевојних официра не може и не сме бити разлике, без обзира на њихове функције, да нема неких специјалних знања која су потребна, на пример, начелнику штаба а не и команданту, и да би оснивање штабних школа негативно утицало на јединство војне мисли и створило војну касту штабних официра.

Оба изнета гледишта имају извесне аргументе о којима се мора водити рачуна. Наиме, чињеница је да је рад у штабу веома деликатан и да нешто треба учинити у погледу организације и школовања официра за обављање тако сложених и компликованих задатака. Али, по моме мишљењу, штабна школа није најкорисније решење из следећих разлога:

1) Немачка (раније пруска) војска и војска бивше Југославије дају нам најбољи пример како су генералштабни официри (они су одређивани на штабне функције), иако су неоспорно били врло способни, у већини случајева постали повлашћена лица у армији. Они су имали последњу реч по свим оперативно-тактичким и организационим питањима. Команданти и сви други официри који нису имали генералштабну или вишу академију (школу) били су само формално команданти, а у суштини су претстављали трансмисију за преносење жеља генералштабних официра. Наравно, ту је долазило и до низа других негативних појава, као што су нездраве амбиције, лакташтво, каријеризам, итд., што је, у крајњој линији, имало за последицу разбијање јединства официрског састава.

2) Неоправдано је ако се мисли да штабни официр треба да има јаче стручне квалитете од официра на командној дужности. Пре би могло бити обратно, јер ако командант треба успешно да руководи штабом и ако је штаб његов орган, онда је сасвим природно да официр на командној дужности треба да има бар исте стручне квалитете као официри његовог штаба.

3) Отварањем посебних штабних школа повећали би се трошкови и оптеретио буџет земље, зато што би се морало плаћати школовање официра за још најмање једну до две године, пошто би они, пре доласка у штабну школу, имали да заврше училиште и војну академију.

4) По мом мишљењу, непотребно је, а и штетно, да се системом школовања унапред врши класификација знања општевојних официра, тим пре што треба тежити да се сваки официр до максимума стручно оспособи. Друга је ствар што ће увек бити официра са бољом или слабијом стручном спремом и са већим или мањим индивидуалним способностима, а то ће, свакако, имати утицаја на њихов положај.

5) Солидно стручно знање за обављање штабних функција и послова из области организације, мобилизације, евиденције, статистике, итд. не може се постићи ако се све то не повеже са тактиком и непрекидно не извршава заједно са њом.

Према томе, нема потребе да се код нас оснивају специјалне штабне школе, али је нужно да се у наставним плановима и програмима наших училишта и школа шире него досада обухвате питања штабне службе, и то за све официре.

Јасно је да се, поред проналажења најпогоднијих организационих облика за органе командовања и управљања трупима, упоредо мора упорно радити на војностручном усавршавању свих официра и штабова у целини, ако се жели да штабови одговоре таквом сложеном

задатку као што је помоћ команданту у успешном решавању проблема командовања у савременом рату.

Поставља се питање: који је основни задатак сваког официра у штабу? Исто онако као што је први задатак сваког штаба да омогући команданту најуспешније командовање и управљање трупама, основни задатак официра на штабној дужности састоји се у томе да беспрекорно обавља своју функцију у апарату где је постављен да ради. Истина, могло би се с правом рећи да је то дужност сваког официра, ако се не би сагледала извесна разлика која постоји између послова које по својој функционалној дужности обавља официр на служби у штабу, и оних које обавља официр на командној дужности. Док је официр који се налази на командној дужности у трупи самостална личност, везана искључиво за свој командни положај, дотле официр на служби у штабу претставља један део командантове личности, и који тежи да што више помогне своме команданту. Али, то не значи да је официр на штабној дужности техничко лице, човек без солидног знања и свога ја, и човек без јаким морално-политичких квалитета. Напротив, он врши припреме за операције, проучава елементе постављених проблема и у сажетој форми подноси образложене предлоге своме команданту.

За штабне послове треба бирати најспособније официре који су претходно завршили одговарајуће општевојне академије и школе. Штабни официр треба да буде интелитант и да има свестрано опште образовање, високу војничку спрему и позитивне моралне особине. Он мора солидно познавати своју армију, њену организацију, формацију, доктрину, као и све прописе у којима се огледају тактичка начела и живот армије. Зато он треба интензивно да студира поред својих стручних предмета — тактике и стратегије — још и многе друге предмете, а у првом реду историју ратова, стратегијску географију, војну администрацију, фортификацију, топографију, статистику, политичку економију, дијалектички и историјски материјализам, итд.

За стручно оспособљавање штабних официра примењују се разне форме рада, као што су: генералштабна путовања, командно-штабне ратне игре, штабни тренажи, родовске вежбе, војногеографске и друге студије и индивидуалан рад проучавањем литературе.

Данас се у свима савременим армијама редовно изводе *генералштабна путовања*¹⁾ са вишим генералштабним официрима, затим са официрима предвиђеним за штабне службе, са слушаоцима виших војних школа, командантима здружених јединица, и као испитна путовања за положаје команданата виших здружених јединица.

¹⁾ Прва генералштабна путовања увео је још 1808 године начелник пруског генералштаба, генерал Шарнхорст, а даље их је развио генерал Лифлинг. Генералштабна путовања, слична данашњим, спроводио је генерал Рајер, претходник Молткеа, који је 1848 године био начелник пруског Генералштаба. После рата 1870/71 године оваква путовања увеле су и друге армије. Код нас (у старој Српској војсци) уведена су 1879 године, али су посебан значај добила тек пред Балкански рат 1912, под руководством војводе Путника, који их је изводио са генералштабним официрима и будућим командантима дивизија.

Циљ путовања је да се официри самосталним решавањем одговарајућих тактичко-оперативних задатака на земљишту оспособе за извршење штабних послова и у руковођењу бојем и операцијом већих јединица. Она се изводе на важним оперативно-стратигеским правцима, и то начелно са мањим групама, у којима не би требало да буде више од по 8—10 официра, пошто је рад са већом групом много тежи.

На овим путовањима сви учесници могу решавати задатке једне стране, или двострано тако да једна половина ради задатке у улози једне, а друга половина у улози друге стране. Први случај је лакши за руковођење. Учесници могу добијати усмене или писмене задатке, што зависи од плана руководиоца путовања. У сваком случају, треба их стављати у реалну ситуацију и тежити да се сваког дана дају нови кратки и јасни задаци, који треба да одражавају нову ситуацију на бојишту. Задаци, такође, треба да обухватају разне проблеме и најважнија питања из штабне службе (једног дана учесници могу да донесу одлуку, другог дана да напишу заповест или да израде писмену процену ситуације, трећег дана да направе план марша, итд.). Веома је важно да се задаци унапред припреме и да се слушаоцима одреди реално време које би стварно имали и у ратним ситуацијама и да се пуне да слободно самостално раде. Руководилац путовања треба да им одреди тачно време и место где ће предати своје радове, које ће обавезно пре поласка на нови задатак бранити пред руководиоцем путовања.

За руководиоце путовања треба одређивати спремне официре који имају ратно искуство и пуно смисла за руковођење и вешто приказивање рада онако како би се и у рату одвијао.

Поред општевојних официра на путовање треба водити и више официре родова војске и служби како би се могли обавити сви послови који се отправљају у вишим штабовима и како би само путовање било реалније.

На путовањима се може успешно применити и такав метод у коме се не би унапред састављали никакви задаци од стране руководиоца путовања, већ би официри изашли на одређени правац, отсек, зону или фронт, а потом самосталном студијом и размишљањем разрадили једну до две варијанте дејства на одређеном земљишном простору. У том случају, официри би сами морали да створе одговарајућу оперативно-тактичку претпоставку за обе стране, да из анализе могућности једне и друге стране процене коју ће варијанту дејства обрадити за своју страну, и, на крају, да израде план дејства. Или, руководиоца путовања може да одреди само оперативно-тактичку радњу (напад, одбрану, итд.), а све друго да претпоставе и обраде учесници путовања. Да се овај метод не би претворио у обично састављање тактичко-оперативних задатака (које официри скоро свакодневно врше у циљу извођења обуке) путовања треба изводити у зонама граничних фронтава. На тај начин, она могу добити карактер студије тих фронтава, на основу које се може вршити израда (по произвољној претпоставци) плана дејства на њима.

Например, за израду солидног плана одбране на неком правцу на граничном фронту учесници морају добро да познају материјалне могућности суседне земље, њене оружане снаге и ратни потенцијал; њену политику; највероватније оперативно-стратегиске концепције; важност и погодност дотичног операциског правца за обе стране; створ земљишта (препреке, преграде, итд.), и да упоредном анализом ових и других фактора дођу до закључака који ће им омогућити да разраде једну до две варијанте одбране тог правца.

Наравно, овај метод рада знатно је тежи од осталих, јер захтева да официр поседује солидно општевојно образовање, али је зато врло користан, како за саме официре, тако и за армију у целини. Такав рад би допринео бољој тактичкој реализацији ратних планова.

Колико се много полагало на ово путовање најбоље нам говори овај пример: сваког лета и јесени Шлифен је лично руководио по једним оваквим путовањем, наизменично на источној и западној граници државе. Зима је коришћена за оперативне студије и ратне игре. Решавањем задатака на тим путовањима, он је вршио солидна оперативна разматрања на важним правцима и истовремено учесницима пружао могућност да упознају земљиште на коме ће се одигравати будуће операције. Он је по цео дан проводио на коњу, а после тога радио за писаћим столом до 2 и 3 часа ујутру. Из овог излагања се јасно види коликом је интелектуалном и физичком напору изложен сваки учесник путовања.

У поређењу са генералштабним путовањима, метод командно-штабне ратне игре (вежбе) претставља виши степен и савршенију форму обуке, јер се овде не ради само о индивидуалном оспособљавању официра, као што је то случај на путовањима. На оваквим се вежбама команданти обучавају командовању трупима у руковођењу штабовима, а штабови колективном раду, на припреми командантове одлуке и у руковођењу трупима за време борбе. Осим тога, на њима учествује много већи број официра и техничког апарата, од најнижих функција до функције команданта здружене јединице, а ако још учествују и трупе, онда се тај рад највише приближава ратним условима.

Обим ратних игара зависи од циља који се жели постићи. На њима у првом реду треба претресати питања оперативног и тактичког дејства јединица, према способностима и положају учесника. Вежбе обавезно треба да буду двостране зато што се тиме учесници доводе у ситуацију која је најприближнија ратној, и што се једновремено обучава скоро двострук број официра. За ове се вежбе морају обезбедити савремена средства везе, без обзира да ли ће се изводити са трупом или без ње. Оне треба да трају онолико дана колико би, приближно, дотична радња трајала и у ратним условима. На њима, по моме мишљењу, не треба правити никакве „оперативне скокове“, јер се таквим скоковима удаљава од ратне ситуације и ствара збрка у раду команди и штабова. Исто тако, не треба замишљати од дана да је ноћ, или замишљати да је извршено премештање командног места, а оно стварно стоји онде где је било на почетку вежбе.

Руководећи састав треба добро припремити, али водити рачуна да не буде гломазан. У задатку за вежбу не би требало предвиђати више борбених дејстава (на пример: марш и борбу у сусрету, затим прелазак у одбрану и на крају прелазак у напад), јер је много боље да се једно питање добро савлада него три питања слабо.

Ми сматрамо да такозвани „комплексни задаци“ (са претпоставком и детаљним решењем) ометају правилно одвијање вежбе. Ако се они примењују, онда се у вежби све мора развијати онако како је то „руководство разрадило“, тако да то не личи на вежбу у којој се обучавају официри, већ постаје нешто слично односу између редитеља и глумаца. Зато је најбоље да се за командно-штабне ратне игре састави основни задатак и размисли о најбољим могућим решењима, а да се све остало изводи према најбољим одлукама учесника.

Неоспорно је да су командно-штабне игре врло корисно средство за усавршавање официра, који на њима стичу вештину у изради заповести, у планирању и организацији намераваних дејстава, у процени земљишта и његовог утицаја на тактичке радње, као и у вршењу низа тактичких прорачуна и доношењу закључака.

У процесу извођења ових вежби долази до пуног изражаја незвесност учесника у погледу ситуације код противника и његових намера. Поред тога, овакве вежбе присиљавају учеснике да се темељно баве теориским студијама потребним за успешан рад на вежби и за формирање вишег тактичког осећаја.

У мањим размерама ове вежбе могу се изводити на рељефима, на којима је претстављено одговарајуће земљиште. Оне се такође могу изводити на скраћеним отстојањима са средствима везе која би се инсталирала по учионицама, али са слабијим резултатима од оних који се постижу на земљишту.

На овим вежбама треба обратити нарочиту пажњу на коришћење правилне терминологије, тајно командовање трупима и доктринарна решења.

Метод такозваних „штабних тренажа“, „стручних штабних тренажа“, као и „чистих родовских вежби“, који се примењују у Совјетској армији и који се, можда, у извесној мери понегде задржао и код нас, по мом мишљењу је штетан, јер спутава иницијативу рада штабова и од штабних официра ствара уске специјалисте и бирократе.

У чему је суштина овакве обуке штабова и како се она проводи?

Циљ штабног тренажа је да се официри штаба оспособе за успешно обављање својих „функционалних дужности“, на тај начин што би се сваке друге недеље решавао по један тактички или оперативни задатак из домена штабне делатности. Уствари, уместо решавања неког „штабног задатка“, све се своди на писање непотребних докумената и на дуге и бесплодне процене по одељењима. Чињеница да се за ову обуку одређује минимално време, и то у интервалима од 7—10 дана, доволно убедљиво говори да од те обуке не може бити никакве користи, јер се за то време не може солидно прорадити ни једно питање из делокруга надлежности штаба. Прекидање континуитета у настави по једном задатку такође негативно утиче на успех

ове врсте обуке штабова. По моме мишљењу, за обуку штабова сасвим је довољно ако се, поред свакодневног рада на својим функционалним дужностима, проводе путовања, командно-штабне ратне игре и маневри. У том случају штаб би се стварно обучавао ономе чему је намењен, те му не би били потребни још неки посебни тренажи, као да штаб живи сам за себе и због себе.

Циљ „стручних тренажа“ је да се поједина одељења (отсеци) у штабовима тобоже „оспособе“ за вршење својих редовних функција. Они се изводе сваке седмице по 2—3 часа, под руководством начелника одељења (отсека) и по засебним плановима за свако занимање. Ту, например, начелник персоналног одељења обучава своје официре по питањима персоналне службе; начелник финансиског одељења их обучава по финансиским, а начелник мобилизациског одељења по мобилизациским пословима; исто тако и сви остали вежбају своје потчињене. За ову обуку састављају се и посебни задаци, који најчешће немају никакве везе са пословима ових органа у њиховом свакодневном практичном раду, тако да се узалудно губи време и официри одвајају од свог свакодневног посла. Зар има смисла да, например, начелник персоналног одељења тренира своје официре по једној произвољној претпоставци — како треба да води персоналну политику, иако је цео његов живот и рад у трупи управо везан за практичне проблеме те политике? Да ли има смисла да дактилографи за време тренирања преписују новине? итд.

Досадашња пракса је јасно показала да би се ови тренажи могли без штете укинути као посебна форма обуке; могли би се задржати само тренажи за артиљериске старешине на којима би се официри вежбали у припремама за гађање, као и за официре везе, на којима би се они обучавали практичном раду на одговарајућим средствима.

Поред свих других вежби које се изводе по карти или на терену, у делокругу родова и служби (а по наставном плану и програму), изводе се и посебне, „*чисто родовске вежбе*“. Тако, уместо да се официри родова и служби обучавају како ће најуспешније наћи право место одговарајућем роду и служби у једној операцији или боју, овом врстом обуке родови и службе се издвајају из армије као целине и претварају у факторе који могу самостално да живе и да се боре. Иначе, не може се на други начин објаснити да, например позадина, инжињерија, артиљерија, па чак и служба хемиске заштите, изводе посебне тактичке вежбе са официрима родова у општевојним штабовима кад се зна да нигде посебно не иступају, ни у време мира ни за време рата.

Познато је да сви задаци родова и служби проистичу из општевојног задатка и да се на њему заснивају. Према томе, рад родовских јединица, њихових штабова, као и органа родова у штабовима здружених јединица, уствари се своди на планирање и извођење оних задатака, који према конкретной ситуацији имају да обезбеде извршење задатка односне здружене јединице у целини. Из овога јасно произилази да се обука официра родова не може вршити изоловано, већ само по општевојном задатку и у оквиру њега. Таквом би обуком,

на пример, артиљериски штабови и старешине добили солидну основу за свој рад, тако да у процесу планирања и извођења боја могу успешно наћи место артиљерији, и то у условима који су најприближнији ратним; артиљериске старешине би се најбрже и најреалније упознавале са физиономијом здруженог боја, а кроз вежбе у заједници са општевојним штабовима и јединицама најбоље би се остваривали потребни услови за узајамно разумевање и садејство, што је од прворазредног значаја за савремени здружени бој. Осим тога, кроз заједничке вежбе стварају се навике и јача тактички осећај за што правилнију употребу артиљерије од стране општевојних команданата. Природно је да би од овакве обуке и сви други родови и службе имали све наведене користи.

Посебно је питање зашто се у оквиру здружених вежби често „заборавља“ на артиљерију, инжињерију, итд. и зашто су ти родови често „терет“ општевојном команданту. Узроке за ове и овакве појаве треба тражити, у првом реду, баш у недовољном коришћењу заједничких вежби, преко којих би се општевојни руководиоци навикли да воде рачуна о правилном искоришћавању свих родова и служби, и искристалисао став о томе у којој се мери општевојни командант може бавити родовима, и шта треба да захтева и да очекује од начелника родова и служби.

Али, и поред тога што стојим на гледишту да општевојне вежбе и игре треба да буду основна форма обуке официра родова, ипак су потребне и неке родовске вежбе, на којима би се официри родова стручно оспособљавали за успешно обављање штабних функција по свом роду у оквиру здруженог боја — операције. Јер, командно-штабне ратне игре и вежбе, које изводе општевојни штабови здружених јединица, претстављају целину и завршну форму увежбавања штабова као јединственог колектива у извршавању заједничких послова на припреми и руковођењу бојем — операцијом, под разним околностима. Ради тога се не сме и не може дозволити да официри родова и отсеци у целини долазе на ове вежбе слабо припремљени, нарочито у погледу савлађивања технике и брзине израде одговарајућих борбених докумената.

Тако, на пример, са штабним официрима родова могле би се изводити следеће стручне вежбе:

а) код артиљерије:

— испитивање рада артиљериске групе, унутарње организације и функционисања организације и управе ватром;

— планирање гађања;

— избор, уређење и премештање ВП;

— планирање марша артиљериских јединица на различитом земљишту и на јединственој маршрути;

— скраћена и потпуна топографска припрема, итд.;

б) код инжињерије:

— планирање и израда мостова;

— израда и оправка путева;

— планирање и извршење постављања минских поља и других вештачких препрека;

— постављање димних завеса, итд.;

в) код везе:

— израда документације, планирање и реализација веза у конкретним условима, по задатку;

— испитивање норми рада на организацији везе, у раду средстава везе, провера капацитета саобраћаја на појединим средствима;

— правилно планирање таласа;

— проверавање појединих искустава, испитивање појединих теориских поставки у измењеним условима, испитивање могућности рада појединих средстава и јединица за везу у специјалним околностима, проучавање нових формација јединица и могућности примене нових средстава везе;

— провера могућности примене нове организације рада, измењене документације и друкчије организациске структуре отсека за везу;

— планирање и руковођење вежбама са јединицама за везу;

— организација и извођење специјалних опитних и тренажних вежби са појединим средствима везе;

— увежбавање технике рада, примене ТКТ, организације центра везе, итд.;

г) код позадине:

— савлађивање елементарних техничких и тактичких појмова и знања, без којих се не би могли укључити у тактички рад здружене јединице као целине;

— планирање и постављање разних санитетских установа (ЧРП, БП, ПП, ДМЦ, итд.);

— планирање, организација и рад пољских пекара, итд.

Слично овоме могли би се обучавати и официри осталих позадинских служби и других родова.

Официри позадинских служби, који се налазе у општевојним штабовима здружених јединица (заменик команданта за позадину и његови непосредни органи), обучавали би се одвојено, на сличан начин, с тим што би најпре савладали елементе сваке службе и позадине као целине (управне органе, позадинске јединице и установе материјалне резерве, позадински рејон, итд.), а затим се укључили у тактички рад општевојног штаба.

Иако специјална обука официра родова и служби има претежно карактер упознавања технике, она је нужна, јер ако официри рода нису добро упознати са својим родом и службом, онда они не могу успешно да раде и сарађују у штабу здружене јединице. Зато ове вежбе треба изводити не само са официрима који су у јединицама родова, већ и са оним официрима родова и служби који се налазе као органи у штабовима здружених јединица.

Војно-географске и друге студије претстављају веома користан метод за усавршавање официра. Такве студије врше виши официри

према плановима одговарајућих школа и трупних команди. При томе се студирају поједина ратишта, војишта, или бојишта на којима су раније извођене војне операције или се могу изводити у будућности. Студије се врше изучавањем стратегиске географије, географских, хидрографских, орографских и других карата, као и низа других материјала и планова, које официрима треба ставити на расположење. Зависно од простора који се студира треба одредити одговарајуће време за рад и официрима омогућити повремено излазак на терен. То је сасвим изводљиво у вишим трупним штабовима, а слушаоцима Више војне академије треба давати такве студије као дипломске радове. Од оваквог рада постижу се огромне користи, јер је познато да сваки рат доноси велике новитете, како у техници тако и у оперативно-стратегиским поступцима. Ако се не би водило рачуна о савременим факторима и не би имала перспектива за будућност, онда искуства могу често да доведу и до неправилних схватања и поступака. А баш географске студије треба да дају решење како ће се тај елемент стратегије користити у савременим условима.

Изучавање литературе (домаће и стране) је неопходан метод усавршавања официра на штабној дужности. Зато сваки официр безусловно треба да овлада бар једним страним живим језиком, како би из литературе могао да прикупља и користи све што му је потребно за његово лично усавршавање. Недовољно праћење војне литературе пред Први светски рат створило је код Француза погрешну претпоставку о јачини Немачке армије. Они су рачунали да Немци имају 22 уместо 34 армиска корпуса, само зато што нису били обавештени да су резервни корпуси истоветни са активним, иако се све то могло видети у немачкој штампи.

Официрима треба учинити доступном: страну штампу, полузваничне извештаје, расправе у страним парламентима, буџетске дебате, извештаје војних изасланика, војних делегација и комисија и др. Нарочиту пажњу треба поклонити иностраним војним часописима у којима се могу наћи подаци о војној доктрини, организацији и формацији, расправе о тактичким, оперативним, стратегиским и војно-политичким проблемима и наставним гледиштима и методима. Студијом ових материјала и правилним коришћењем стечених знања штабни официри ће моћи добро да упознају вероватне противнике и савезнике, а штабови у целини ће бити оспособљени за извршење својих задатака, и то утолико више, уколико успешније буду примењивали и остале, напред наведене методе обуке.